

Magyarországi paleolit lelőhelyek térképe

T. DOBOSI VIOLA¹

A hazai őskorkutatás 1991-ben ünnepelte megindulásának centenáriumát. Ez alatt a 100 év alatt a mai Magyarország területén egy alsó-, mintegy 20 középső- és kb. 40 felsőpaleolit lelőhelyet tártak fel, ill. írtak le a szakemberek. A terepbejárásokkal, felszíni gyűjtésekkel és azokkal a lelőhelyekkel együtt, amelyeknek feldolgozása folyamatban van, a hiteles paleolit lelőhelyek száma megközelíti a százat, amennyibe a többrétegű, több-kultúras lelőhelyeket egy egységnek számítjuk.

Magyarország őskora nem annyira a lelőhelyek számával vagy a feltárt leletek, jelenségek mennyiségével, sokkal inkább azok változatosságával tarthat számot szaktudományi érdeklődésre. A paleolit lelőhelyek között számos olyan van, amelyiknek a leletanyaga a szűkebb, ill. tágabb régió őstörténetének megismeréséhez nyújthat fontos segítséget.

A kutatások, amelyeket komoly mértékben hátráltat az ilyen célokra felhasználható anyagi források szűkösége, két irányba haladnak:

- egyrészt új lelőhelyek keresésére és feltárására irányulnak,
- másrészt régi lelőhelyeknek, ill. leleteknek az új ismeretek alapján elvégzendő kulturális és/vagy kronológiai revízióját célozzák.

Mindkét, tematikájában összefüggő kutatási ágra a negyedkor teljes keresztmetszetének komplex kutatása – vagy legalábbis az erre való törekvés – a jellemző.

E rövid cikk lényegében a mellékelt térkép (1. ábra) magyarázója, amelyen csak a fontosabb paleolit lelőhelyeket tüntettük fel, koruk szerinti csoportosításban:

a) Alsópaleolitikum

A nevezetes vértesszőlősi lelet tartozik ehhez az időszakhoz, amelynek részletes ismertetésétől egyedisége miatt most eltekintünk.

b) Középsőpaleolitikum

A korszak a hagyományos terminológia szerint a Riss/Würm interglaciálisban kezdődött (Emiliani 5c–5a?) és a korai Würmben ért véget.

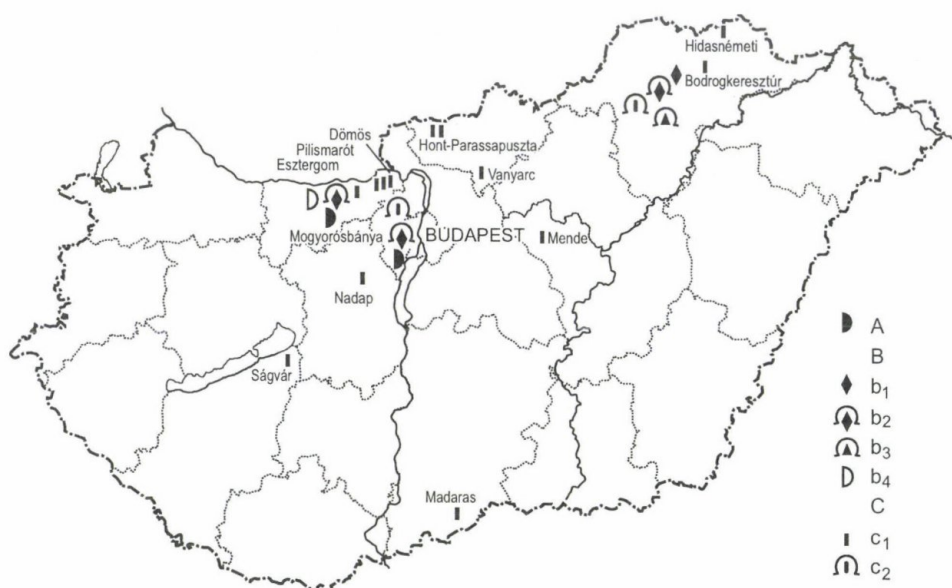
A számos kulturális fáciest képviselő középsőpaleolit leletanyag gyökereit, hagyományait és utódkulturáit tekintve az alábbi három nagy régészeti ipari egységre osztható, függetlenül attól, hogy az adott népesség milyen ökológiai környezethez alkalmazkodott:

- klasszikus mousterien: ide tartozik Subalyuk kaparótkban gazdag ipara;
- bifaciális iparok: közéjük sorolandó Ny-on a jankovichien, K-en a bábonyien (s ezzel részben származási kapcsolatban a szeletien);
- kavicsfeldolgozó iparok, amelyek közül a charentien (Érd) és a pontiniano (Tata) érdemelnek említést.

c) Felsőpaleolitikum

Jelen ismereteink szerint vannak lelőhelyeink, amelyek régészeti ipara a középső- és felsőpaleolit technológiai-típológiai sajátosságait egyaránt képviseli, vagyis átmenetet alkotnak a két nagy korszak között. A már jellegzetesen felsőpaleolit kultúrák közül

¹ Magyar Nemzeti Múzeum Őslénytára, Budapest

1. ábra. Paleolit lelőhelyek Magyarországon. – A = alsópaleolitikum (Vértesszőlős); B = középsőpaleolitikum: b_1 = levélhegyes nyíltszíni (Bábonnyen); b_2 = levélhegyes barlangi (Jankovich-bg., Remete-Felső-bg., Szeleta-bg.); b_3 = kaparókban gazdag barlangi (Subalyuk-bg.), b_4 = nyíltszíni (kavicsfeldolgozók: Tata, Érd); C = felsőpaleolitikum: c_1 = nyíltszíni (13 helyen); c_2 = barlangi (Istállós-kői-bg., Pilisszántó).

- az aurignacien-t képviseli az Istállós-kői-barlang a hasított alapú csonthegekkel,
- a leggazdagabb, ill. legnagyobb számú lelőhely pedig a nyíltszíni környezetet kedvelő gravetti kultúrákból származik.

A gravettiek a pleniglaciális B klímaingadozásaihoz kapcsolódva további három kronológiai szintre különíthetők el, feltételezve, hogy a Kárpát-medence belső területeinek benépesedésére az interstadiálisok kedvezőbb körülményei között, több hullámban kerülhetett sor. Ezek a kronológiai letelepedési hullámok egyúttal technológiai-típológiai, továbbá nyersanyag-felhasználási különbségeket is takarnak. Ennek megfelelően

- a legidősebb kovapengeipar, sok archaikus jellegzetességgel, a Mende-felső talajképződés időszere (26–28 ezer év, Willendorf II/5, Pavlovien idősebb szakasza);
- a középső települési hullám: a Tápiósüly- h_1 talajképződés időszaka (Laugerie interstadiális), az ún. „kavicsgravetti”;
- a fiatalabb kovapengés régészeti iparok időszaka, a Tápiósüly- h_2 talajképződés interstadiális (Lascaux).

Ez utóbbi két, egymáshoz időben közeli interstadiálist és a közöttük lévő, mintegy m-nyi vastagságú lösz lerakódásához elegendő „mini-stadiálist” magyar terminológiával a felsőpaleolit lelőhelyről Ságvár-időszaknak neveztük el. Az egyes kronológiai szintek lelőhelyei a következők:

- Idősebb pengeipar: Bodrogkeresztúr, Hidasnémeti, Nadap; Kavicsgravetti: Ságvár, Mogyorósbánya, Madaras;
- Fiatalabb pengeipar: Pilismarót és a Dunakanyar települései (Pilismarót, Dömös).